

Kako se soočati z neželenim vedenjem otroka

■ **Miha Klanjšček**, mag. prof. razrednega pouka, je učitelj na Osnovni šoli Polje.

■ **Dejan Hozjan** je izredni profesor za področje pedagogike na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem. Je koordinator magistrskega študijskega programa *Izobraževanje odraslih in razvoj kariere* ter vodja Centra za vseživljenjsko učenje Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem. Ukvarja se s kritičnim proučevanjem področja pedagogike, andragogike in menedžmenta v izobraževanju.

Čeprav se z neželenim vedenjem relativno pogosto soočamo, se vse premalokrat vprašamo o njegovem izvoru. Vsaka dejavnost, ki jo ljudje opravljamo, ima namreč svoj namen, ki ga lahko z enim stavkom zajamemo kot željo po doživljanju pozitivnih čustev. Enako velja za otroke – tako pri izvajanju želenega kot tudi neželenega vedenja.

Želeno vedenje bodo otroci izvajali takrat, ko bo rezultat njihovega vedenja doživljanje pozitivnih čustev. Kadar jim tega ne bo zagotavljalo, bodo začeli iskati pri drugih vedenjskih vzorcih, med katerimi bomo lahko opazili tudi neželeno, rizično ali celo destruktivno vedenje. Take vedenjske vzorce bomo zato najlažje in najbolj učinkovito odpravili tako, da bomo poiskali in odpravili njihov vzrok. Pri tem si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

1. Ali otrok pozna želeno vedenje v dotični situaciji?
2. Ali so osnovne otrokove potrebe ustrezno zadovoljene?
3. Menite, da se otrok počuti razumljenega?

Ali slišite in upoštevate, kar vam želi sporočiti?

4. Ali verjamete v otrokove sposobnosti, da se zmore primerno obnašati?
5. Ali mu želite privzgojiti določen interes, s katerim se ne more poistovetiti?
6. Ali vzgajani ob neželenem vedenju doživlja pozitivna čustva?

Samoizpraševanje naj se vedno začne pri prvi točki in nadaljuje proti zadnji, vse dokler na eno od vprašanj ne odgovorimo z »ne«. Tisto področje, ki bo prvo deležno negativnega odgovora, potrebuje našo pozornost. Podrobneje pogledjmo vsako področje posebej: kaj točno pomeni, od kod izvira in kako ga najlažje odpravimo ...

Ali otrok pozna želeno vedenje v dotični situaciji?

Otrok se na svet rodi brez kakršnegakoli znanja o družbenih pravilih in vedenjskih standardih. Naloga vzgojiteljev je, da mu to znanje posredujemo. Če smo pri tem neuspešni, tvegamo pojav neželenega vedenja. Neželeno vedenje je v takih primerih najpogostejše posledica slabe ali napačne otrokove presoje. Kljub temu da ne pozna vseh vedenjskih standardov družbe, bo otrok v neznani situaciji analiziral dogajanje okoli sebe in na podlagi dobljenih informacij ocenil, kakšno vedenje je najprimernejše. Pri tem bo izbral med vsemi oblikami vedenja, ki jih že pozna. Če ne bo vedel, katera oblika vedenja je najprimernejša, se bo lahko zgledoval po drugih ljudeh ali pa se bo odločil za vsakdanje vedenje, ki mu je najbolj znano. Neželeno vedenje je tako zgolj napaka iz nevednosti.

Namesto da bi otroka v takih trenutkih kaznovali, mu raje pokažimo ali razložimo, kako naj se obnaša. Vzemimo v obzir tudi, da se želenega vedenja ne bo naučil takoj, temveč bo potreboval nekaj časa, da si ga zapomni, in nekaj vaje, da bo znanje uspešno uporabil tudi v praksi. Enako velja za vedenje na dogodkih, ki se jih udeležuje zelo redko. Včasih otrok enostavno pozabi na želeno vedenje. V takih primerih, ko vnaprej načrtujete obisk nevsakdanjega kraja ali dogodka, je smotrno otroka predhodno opomniti na želeno vedenje.

Ali so osnovne otrokove potrebe ustrezno zadovoljene?

Če ugotovimo, da je otrok že usvojil želeno vedenje, se moramo vprašati, ali so njegove potrebe zadovoljene. Veliko ljudi je razdražljivih, kadar so utrujeni ali lačni; otroci niso nobena izjema. Če imajo zadovoljene fiziološke potrebe, se moramo vprašati še o psiholoških potrebah. Ali imajo zadovoljeno potrebo po ljubezni, potrebo po varnosti, potrebo po pozornosti? Kadar je zadovoljevanje katere od potreb pri otroku ogroženo, lahko opazimo tudi porast neželenega vedenja, s katerim se bo otrok boril za njihovo zadovoljevanje. Pri tem bo izkoristil celotno znanje o sebi in svojih starših ter na podlagi preteklih izkušenj skušal izzvati določen odziv.

Foto: BS

V takih primerih lahko težavo rešimo s pogovorom z otrokom oz. tako, da mu dokažemo, da se kljub spremembam, ki so pri otroku vzbudile strah, stvari ne bodo bistveno spremenile. Še vedno ga bomo imeli radi in še vedno bomo skrbeli zanj. Lahko določimo tudi poseben čas, ki ga bomo preživeli skupaj, ali posebno mesto v stanovanju, kjer bomo pozornost namenili samo drug drugemu. Močnejše kot bomo zavarovali otrokovo zadovoljevanje potreb, manjše bo tveganje za pojav neželenega vedenja. Če pri izvajanju neželenega vedenja ugotovimo, da otrok pozna želeno vedenje in ima zadovoljene svoje potrebe, pomislimo na svoj odnos z otrokom. Kakovost medosebnega odnosa se zrcali v kakovosti vzgoje. To pomeni, da boljši kot je medosebni odnos med starši in otrokom, bolj kakovostna je vzgoja. Naslednji trije vzroki za pojav neželenega vedenja so odraz slabšega medosebnega odnosa, pri čemer vzgojitelj na različne načine omejuje osebnost vzgajanega.

Ali slišite in upoštevate, kar vam otrok želi sporočiti?

Podobno kot lahko otroku primanjkuje znanje o želenem vedenju, mu lahko primanjkuje tudi znanje in praksa o tem, kako izražati svoje misli, želje in občutja. Zaradi tega ni nič neobičajnega, da se otrok čuti nerazumljenega s strani svojih bližnjih. V takih trenutkih ljudje občutijo različna negativna čustva (jezo, obup, žalost ...), ki se najpogosteje odražajo v čustvenih izbruhih. Pomislite, kako ste se počutili, ko ste bili nazadnje nerazumljeni s strani sodelavcev, partnerja, družine, in kako ste se soočili s čustvi, ki ste jih takrat doživljali. S svojimi izkušnjami lahko pomagate tudi svojim otrokom. Pri čustvenih izbruhih je namreč prvi cilj, da se otrok pomiri, da lahko nato vsi vpleteni z mirnim pogovorom rešijo nesporazum.

Ali verjamete, da se je otrok sposoben primerno obnašati?

Pri vzgoji imajo pričakovanja staršev do otroka zelo pomembno vlogo. Otroci bodo namreč številna pričakovanja svojih staršev ponotranjili in se trudili za njihovo izpolnitev. Uspešno izpolnitev pričakovanj bodo povezovali s pozitivnimi odzivi staršev, ki bodo v otroku spodbujali doživljanje po-

zivnih čustev (veselje, ponos, zadovoljevanje potrebe po ljubezni in pripadnosti ...), neuspešno izpolnitev pričakovanj pa bodo povezovali z negativnimi odzivi staršev, ki bodo v otroku spodbujali doživljanje negativnih čustev (žalost, razočaranje, odtegotvanje starševske ljubezni ...).

Opisani proces se lahko odvija na zavedni ali nezavedni ravni. Zaradi tega je pomembno, da pri zasledovanju vzgojnih ciljev verjamemo v otrokov uspeh. To kažemo s svojimi dejanji, z izborom besed in z odzivom na posamezno otrokovo vedenje. Potrudimo se, da bomo v otroku videli dobre stvari. To ne pomeni, da z dobrimi stvarmi opravičujemo odsotnost napredka, ampak zgolj to, da ne izpostavljamo slabih stvari v veri, da se bodo izboljšale.

Ali želite otroku privzgojiti določen interes, s katerim se ne more poistovetiti?

Zavedati se moramo, da vzgoja ni namenjena prenosu interesov z vzgojitelja na vzgajanega. Otroci in vzgojitelj sta različni osebnosti, zaradi česar moramo kot vzgojitelji dopustiti možnost različnih osebnih interesov. Vsiljevanje določenega interesa ali dejavnosti s strani vzgojitelja, ki ni v interesu vzgajanega, lahko izzove odpor v obliki neželenega vedenja.

Pri vseh teh razlogih je priporočljivo posegati le po metodah preventivne in podporne discipline, ki zajemajo oblikovanje sproščene in spodbudne vzdušja, oblikovanje jasnih pravil, mej dovoljenega in vedenjskih standardov za posamezno situacijo, opozarjanje in ozaveščanje neželenega vede-

nja, spodbujanje samodiscipline in občutka odgovornosti pri otroku. To pomeni, da se kaznovanju venomer izogibamo, razen če otrok s svojim vedenjem ogroža svoje zdravje ali zdravje ljudi okoli sebe. To pa ne velja, kadar naletimo na neželeno vedenje, ob katerem otrok doživlja pozitivna čustva.

Ali otrok ob (za vas) neželenem vedenju doživlja pozitivna čustva?

Govorimo o tistih oblikah vedenja, za katere se otrok kljub morebitnim negativnim posledicam zavestno odloči. Sem spadajo pretirana uporaba mobilnih telefonov, računalnikov, nezadostna količina nočnega počitka, izzivalno in ključevalno vedenje, v najstniškem obdobju uživanje opojnih substanc, kajenje, ponočevanje, nepremišljeni spolni odnosi itd.

Za take in podobne rizične ali škodljive vedenjske vzorce se vzgajani običajno odločajo zaradi pozitivnih čustev, ki so rezultat izbranega vedenja. Da bi izvajanje takega vedenja preprečili, moramo zato preprečiti doživljanje pozitivnih čustev, kar običajno dosežemo s kaznijo. Kazen predstavlja vsa tista vzgojiteljeva dejanja, ob katerih vzgajani doživlja negativna čustva. Težo kazni vzgajani opredeljuje z intenziteto doživljanja negativnih čustev. Kazen bo tako učinkovita takrat, ko bo doživljanje negativnih čustev, ki jih bo vzgajani povezal z določenim vedenjem, intenzivnejše od doživljanja pozitivnih čustev. Zato je za učinkovito izvajanje kaznovanja ključnega pomena dobro poznavanje vzgajanega, njegove osebnosti in delovanja, predvsem poznavanje tistih dejavnosti, ob katerih vzgajani doživlja negativna čustva.

Med najpogostejše razloge za pojav neželenega vedenja tako uvrščamo:

1. nepoznavanje želenega vedenja s strani otroka,
2. nezadovoljene potrebe otroka,
3. nerazumevanje otroka s strani njegovih bližnjih,
4. pričakovanje neželenega vedenja,
5. vsiljevanje osebnih interesov,
6. neželeno vedenje se otroku splača. ◀

Literatura

- Klanjšček, Miha (2019): Otrokovo dožemanje vzgojnih ukrepov svojih staršev. Magistrsko delo. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.

